

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР.....	11
ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1.	
ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСНОВИ	
МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ,	
ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ	18
Глава 1. Поняття, міжнародне та національне	
законодавство щодо протидії незаконній міграції	18
Глава 2. Основи методики розслідування та елементи,	
які визначають криміналістичну характеристику	
незаконного переправлення осіб через державний	
кордон України та торгівлю людьми	50
2.1. Способи скоєння правопорушення	53
2.2. Особа злочинця (суб'єкти незаконної міграції),	
особа мігрантів та зв'язки між ними	63
2.3. Обставини, що підлягають встановленню	
у провадженнях про незаконне переправлення осіб	
через державний кордон України та торгівлю людьми	87
РОЗДІЛ 2.	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ	
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ	
ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ОЗНАКАМИ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ	91
Глава 1. Виявлення ознак правопорушення	91
Глава 2. Слідчі ситуації та тактичні	
завдання розслідування.....	108
Глава 3. Організація взаємодії процесуального	
керівника, слідчого з оперативними підрозділами	126
Глава 4. Організаційно-тактичні завдання	
з нейтралізації протидії розслідуванню	
правапорушень незаконної міграції	
організованими злочинними групами.....	135
Глава 5. Причини незаконної міграції та її наслідки	145

РОЗДІЛ 3.

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННИЙ МІГРАЦІЇ (КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ) 183

**Глава 1. Тактичні операції з встановлення
та затримання незаконних мігрантів 183**

**Глава 2. Правові основи, принципи та завдання
суб'єктів оперативно-розшукової діяльності
у протидії незаконній міграції 198**

2.1. Правові основи оперативно-розшукової діяльності198

2.2. Принципи та завдання
оперативно-розшукової діяльності.....215

**Глава 3. Основи криміналістичної
та оперативно-розшукової тактики 229**

3.1. Співвідношення криміналістичної
й оперативно-розшукової тактики.....229

3.2. Сутність оперативно-розшукової тактики
й особливості проведення окремих
оперативно-розшукових заходів242

**Глава 4. Використання матеріалів
оперативно-розшукової діяльності для початку
та проведенню кримінального провадження..... 289**

4.1. Аналіз та оцінка результатів
оперативно-розшукової діяльності.....289

4.2. Формування доказів на підставі матеріалів,
здобутих оперативним шляхом.....306

4.3. Використання результатів оперативно-розшукової
діяльності при розслідуванні незаконної міграції.....316

РОЗДІЛ 4.

ТАКТИКА РОЗШУКУ І ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНИХ..... 325

Глава 1. Поняття розшуку підозрюваних 325

1.1. Загальна характеристика розшукової діяльності
в ході досудового слідства325

1.2. Тактика затримання підозрюваного332

Глава 2. Тактика розшуку підозрюваного	341
2.1. Розшук правопорушника на основі даних огляду місця події.....	341
2.2. Особливості тактики розшуку підозрюваного, який переховується від кримінального переслідування	346
2.3. Організація і проведення тактичних комбінацій з розшуку підозрюваного	353
Глава 3. Тактика затримання підозрюваного.....	362
3.1. Організація тактичної операції для затримання озброєного злочинця.....	362
3.2. Особливості тактики затримання особи, яка переховується в укритті або чинить озброєний опір	369
ВИСНОВКИ.....	377
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	389
ДОДАТКИ.....	406

ПЕРЕДМОВА

**Стратонов В.М.,
ректор Херсонського державного університету**

Загальновідомо, що Україна розташована на перехресті шляхів між Сходом і Заходом. Таке геополітичне положення значною мірою упродовж багатьох століть детермінувало історичні, культурницькі, духовні та політичні особливості розвитку нашої держави.

Останніми десятиліттями географічне положення України почали активно використовувати з метою незаконної міграції, транспортування мігрантів та торгівлі людьми. Водночас Україна відіграє важливу роль у стримуванні потоків незаконної міграції зі Сходу до держав Центральної та Західної Європи. Суб'єктами незаконної міграції через територію України є населення країн СНД та Азії. Механізми ефективної протидії незаконній міграції та запобігання її негативного впливу остаточно не визначено. Зазначені обставини й обумовили вибір автором теми дослідження та її актуальність.

Наш час характеризується збільшенням масштабів міграційних процесів у світі, розширенням і розвитком зв'язків та інтеграції між країнами. Мігранти завжди робили свій внесок

у розвиток будь-якої країни, її економічної, соціальної та культурної складових. Нині найбільшим у світі за обсягами міграції вважається коридор Мексика-США, обсяги якого перевищують 10 млн осіб кожного року. Також одними із найбільших коридорів є Сирія-Туреччина-Німеччина, Алжир-Франція. Якщо ж розглядати міграцію до країн ЄС загалом, то такий коридор не поступатиметься, а то і переважатиме згаданий напрям Мексика-США.

Завдяки своєму вигідному територіальному розташуванню Україна стала транзитною державою для потоку мігрантів у країни ЄС, адже у нашої країни є спільні сухопутні кордони з Румунією, Польщею, Словаччиною та Угорщиною, які простягаються на сотні кілометрів. Попри своє економічно вигідне розташування, Україна зручна і для незаконної міграції, тобто незаконного переміщення поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю.

До багатих та благополучних країн ЄС мріють потрапити багато людей, зокрема із арабських та мусульманських країн. Серед основних потоків нелегальних мігрантів та шукачів притулку, які направляються до нашої країни, або, що відбувається найчастіше, використовують її як транзитну зону, можна виокремити громадян Пакистану, Афганістану, Іраку, кавказьких республік РФ, Палестини, Нігерії, Сирії, Ефіопії, Судану, Єгипту. Зокрема, відбулася переорієнтація на переправлення громадян країн пострадянського простору. У першу чергу це стосується Грузії, Росії та Молдови.

Згідно зі статистикою, яку надають у держвідомствах, у 2014 році 68% мігрантів, затриманих за незаконне перетинання кордону та інші правопорушення, були вихідцями із пострадянських країн, переважно Молдови (740 осіб), Грузії (219), Росії (119 – вихідці з Чечні), Азербайджану (92), Вірменії (84), Узбекистану (72), Таджикистану (59), Киргизстану (50) і Казахстану (17).

Подібна тенденція спостерігалася і в першому півріччі нинішнього року. Протягом перших шести місяців їхня частка склала 65% від кількості мігрантів, затриманих за незаконне перетинання кордону та інші правопорушення. Переважно це

громадяни Молдови (217 осіб), Грузії (111), Росії (56 – вихідці з Чечні), Вірменії (32), Азербайджану (16), Узбекистану (14), Таджикистану (11) і Киргизстану (6).

Крім того, збільшилася кількість випадків використання процедури легального в'їзду, студентського каналу і використання процедури отримання статусу біженця для тимчасової легалізації іноземців в Україні, зокрема громадян Сомалі, Афганістану та В'єтнаму. Крім того, збільшується потік громадян Сирії через нестабільну ситуацію в країні.

Варто зазначити, що у 80% випадках незаконна міграція через територію України не є стихійною. Навпаки, це добре організований і з роками налагоджений бізнес. Мало хто із мігрантів здатний відважитися на таку «мандрівку» самотужки. Мотиви, що спонукають мігранта нелегально проникнути до країни, можуть бути різні: економічні, пошук притулку, або це можуть бути утриманці особи, яка уже влаштувалася в країні. Більшість нелегально мігрує з економічних причин. Зазвичай ще у своїй країні вони домовляються про незаконне переправлення до країн ЄС з представниками міжнародної злочинності, які спеціалізуються на переправленні людей. Вартість таких послуг коливається від \$4 тис. до \$7 тис., залежно від різних нюансів, наприклад: країни походження, транзитного маршруту, кількості посередників під час переправлення. Деякі охочі потрапити до ЄС продають свої квартири, будинки, останнє майно, щоб назбирати ці суми, особливо, якщо емігрувати вирішила уся сім'я. Кращим варіантом для шукачів притулку є випадок, якщо вдається відкрити туристичну візу до України. У такому разі доведеться перетинати лише один кордон – Україна-ЄС.

Нині у світі налічується близько 150 млн мігрантів. Перше місце, згідно із цим показником, посідає Європа – 56 млн осіб. Важливо зазначити, що з початку 90-х рр. XX ст. рівень офіційної імміграції там знизився, але чисельність іноземного населення практично не зменшилася. Така ситуація пояснюється високим відсотком нелегальних іммігрантів, а також біженців та вимушених переселенців у загальному міграційному потоці, на реєстрацію, розміщення та допомогу яким європейські держави витрачають величезні кошти. Якщо

у 1990 р. у світі налічувалося близько 3,5 млн біженців, то на початку нового тисячоліття їх кількість збільшилася майже у 10 разів.

Пік міграції через Україну припав на кінець 1990-х та на 2000-і роки, значно впавши після 2010 р., коли Україна підписала закон про реадмісію. Згідно з цією угодою від 1 січня 2010 року держава зобов'язалася приймати десятки тисяч нелегалів з ЄС, які дісталися туди через територію України. Проте мало кого із нелегалів тішила перспектива уже із країн ЄС бути депортованими до України та в подальшому – до своєї країни походження, тому відбувся деякий спад, скоріше за все тимчасовий.

Специфічною рисою сучасної міграції є збільшення частки жінок (до 58,5%) і дітей у міграційному потоці. Досить розповсюдженим явищем є незаконне переміщення жінок, дівчат і дітей з метою сексуальної експлуатації. За оцінками експертів, щорічно на світовий ринок інтимних послуг потрапляють від 700 тис. до 4 млн осіб, а згідно з даними міжнародної статистики наразі у рабстві перебувають більше 28 млн.

Варто також зазначити соціально-економічні наслідки незаконної імміграції для Європи, зокрема і для України. Нелегали, які готові працювати на будь-яких умовах, зводять нанівець соціальні гарантії, що існують в європейських країнах (мінімальний рівень заробітної плати, максимальна тривалість робочого дня), а також потребують величезних фінансових витрат на прикордонний контроль, створення таборів для біженців, на соціальні та медичні послуги, утримання під вартою, депортацію.

Події на Сході України, проведення антитерористичної операції в Донецькій, Луганській областях та анексія Криму Росією поставили Херсонську, Миколаївську та Одеську області на передовий край боротьби з диверсантами та незаконними мігрантами, які намагаються різними шляхами проникнути в Україну. Є спроби проникнення диверсійних груп з Кримського півострова та Придністров'я громадян Білорусі, РФ і Молдови. На ділянках державного кордону прикордонниками, при взаємодії з МВС та СБУ, затримано 2

356 осіб, щодо яких порушено 186 кримінальних проваджень за ознаками ст. ст. 110, 258 Кримінального кодексу України.

Тому не випадково розшук шляхів удосконалення запобігання та протидії незаконній міграції визнається одним із пріоритетних напрямів роботи держави щодо протидії злочинності.

Недостатній стан розробленості зазначеної наукової проблеми не може не позначитися негативно на практиці. Відсутність теоретичних засад загальної видової методики протидії незаконній міграції призводить до труднощів у формуванні загальної концепції боротьби з цими видами злочинів.

На нашу думку, презентована монографія, яка виконана на кафедрі галузевого права юридичного факультету Херсонського університету за результатами, які викладені у дослідженнях, робить свій внесок у створення системи протидії незаконній міграції в Україні.

Бажаю подальших успіхів усім науковцям університету в їхніх теоретичних та практичних розробках.

З повагою,

Ректор
Херсонського державного університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Стратонов В.М.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

- КСУ – Конституційний Суд України
ВРУ – Верховна Рада України
КМУ – Кабінет Міністрів України
КК – Кримінальний кодекс
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс
МВС – Міністерство внутрішніх справ
ОВС – органи внутрішніх справ
СБУ – Служба безпеки України
МНС – Міністерство надзвичайних ситуацій
МЗСУ – Міністерство закордонних справ України
ЄС – Європейський Союз
СНД – Співдружність незалежних держав
СОГ – слідчо-оперативна група
ОРД – оперативно-розшукова діяльність
ДПСУ- Державна податкова служба України
ДПСУ – Державна прикордонна служба України
ВГІРФО – відділ громадянства, імміграції, реєстрації фізичних осіб
ПМОМУ – Представництво Міжнародної організації міграції в Україні
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
ОРЗ – оперативно-розшукові заходи
ДМСУ – Державна міграційна служба України
МОУ – Міністерство оборони України
ОЗГ – організована злочинна група
СОО – справа оперативного обліку
НЦБ – Національне центральне бюро «Інтерпол»
ІТЗ – ізолятор тимчасового затримання
СІЗО – слідчий ізолятор
НП – Національна поліція
ГУНП – Головне управління національної поліції

ВСТУП

У геополітичному вимірі Україна розташована на перехресті шляхів між Сходом і Заходом. Таке геополітичне положення значною мірою упродовж багатьох століть детермінувало історичні, культурницькі, духовні й політичні особливості розвитку нашої держави.

Останніми десятиліттями географічне положення України почали активно використовувати з метою незаконної міграції, транспортування мігрантів та торгівлі людьми. Водночас Україна відіграє важливу роль у стримуванні потоків незаконної міграції зі Сходу до держав Центральної та Західної Європи. Суб'єктами незаконної міграції через територію України є населення країн СНД та Азії. Механізми ефективної протидії незаконній міграції та запобігання її негативних впливів остаточно не визначено.

Здобуття Україною незалежності, ринкові перетворення, які у ній відбуваються, та якісно нові характеристики міграційних процесів, що мають місце в сучасних економічних умовах, впливають на стан протидії такому явищу, яким є незаконна міграція. Адже міграція населення істотно впливає на демографічні зміни, стан та перспективи економічного, культурного і соціального розвитку суспільства.

Поряд із легальною в останні роки набула значного поширення і незаконна міграція, яка вже становить певний криміналістичний та кримінологічний інтерес, оскільки тісно пов'язана зі злочинністю. Незаконна міграція набуває організованого характеру і поступово, як один із прибуткових видів злочинної діяльності, підпадає під контроль організованих злочинних структур. Треба зазначити, що державно-правовий вплив на міграційні процеси в Україні ще є недосконалим. Нині проблемами міграції опікуються більше десяти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, проте відсутня чітка координація їхніх дій. Зазначені обставини й обумовили актуальність подальшого наукового

дослідження, його науково-теоретичну та практичну значущість.

Проблеми міграції мають багатоаспектний характер, а тому приваблюють дослідників різних галузей знань: істориків, соціологів, філософів, політологів, демографів, кримінологів. Значний внесок у вивчення цієї проблематики зробили Ю. Бузицький, А. Бабенко, О. Малиновська, В. Новік, С. Пирожков, О. Піскун, І. Прибиткова, Ю. Римаренко, В. Трощинський, А. Шлепаков, М. Шульга.

Такі зарубіжні вчені, як М. Бабаєв, С. Багатирьов, А. Долгова, Е. Красинець, А. Здравомислов, А. Тополін, В. Тишков, зосереджують увагу на впливі міграції на стан і перспективи національних трудових ресурсів та криміногенному потенціалі, закладеному в міграційних процесах.

Правові аспекти незаконної міграції висвітлені у працях С. Бритченка, О. Войцехівського, О. Джужі, Ю. Кравченка, О. Кузьменко, А.Мацка, Т. Назарова, В. Олефіра, С. Ратушного, П. Чалого, С. Чеховича, В. Шакуна, В. Шаповала та інших.

Однак, незважаючи на загальний підвищений інтерес до міграційних процесів, для вітчизняної юридичної науки розроблення цієї проблеми є новим напрямом досліджень. Особливо це стосується її криміналістичних аспектів.

Як правопорушення міжнародного характеру незаконну міграцію та торгівлю людьми вивчали І.П. Бліщенко, Л.Н. Галенська, О.Г. Горбунова, В.О. Іващенко, Д.В. Ільман, Н.І. Карпачова, І.І. Карпець, К.Б. Левченко, І.І. Лукашук, В.М. Набока, В.В. Неволя, А.В. Наумов, В.П. Панов, Ю.О. Решетов. Про незаконну міграцію та торгівлю людьми, що були скоєні транснаціональними злочинними групами, писали в наукових працях Г.О. Зорін, В.Є. Емінов, В.І. Куліков, Б.В. Лизогуб, В.В. Лунєєв, А.С. Овчинський, В.С. Овчинський, С.С. Овчинський, М.П. Яблоков. Проте подальшого монографічного дослідження криміналістичних та інших аспектів даної теми не проводилося.

Україна тривалий час була відірвана від міжнародного міграційного права. Але завдяки своєму геополітичному розташуванню вона опинилася на перехресті міжнародних шляхів і є одним із основних суб'єктів євразійських міграцій-

них процесів. Проблема актуалізується і тим, що після розпаду Радянського Союзу колишні його республіки набули статусу незалежних держав, що різко загострило питання громадянства, біженців тощо.

Незаконна міграція є суттєвим криміногенним фактором, який сприяє зростанню злочинності, поширенню венеричних хвороб та СНІДу, підпільного ринку праці. Аналіз практики свідчить про наявність добре налагодженого міжнародного механізму незаконної міграції через територію України.

Зважаючи на це, основною метою наукового розшуку є вивчення сучасних криміналістичних та інших проблем протидії незаконній міграції. Для досягнення мети дослідження нами поставлені для вирішення такі завдання:

- 1) надати поняття незаконної міграції в Україні;
- 2) визначити основи характеристики незаконної міграції, переправлення осіб через державний кордон України та торгівлі людьми (ст. ст. 149, 332 КК);
- 3) розглянути механізм скоєння досліджуваних правопорушень;
- 4) дати характеристику особи мігранта, осіб, що організують скоєння цих правопорушень, та зв'язків між ними;
- 5) визначити особливості виявлення ознак незаконної міграції, торгівлі людьми та переправлення осіб через державний кордон України;
- 6) визначити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та головні напрямки розслідування;
- 7) виділити особливості взаємодії підрозділів правоохоронних органів у процесі виявлення та розслідування фактів незаконного переправлення осіб через державний кордон України;
- 8) визначити особливості проведення деяких слідчих дій та оперативно-розшукових тактичних заходів у рамках тактичних операцій;
- 9) розглянути особливості профілактики незаконної міграції, торгівлі людьми та переправлення осіб через державний кордон України.

Наукові висновки і рекомендації, що містяться у монографії, базуються на методах дедукції, індукції, історико-